

1920 – 1970

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
50 ՏԱՐԻՆ

Ա. Ե. ՔՈՉԻՆՅԱՆ

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի առաջին քարտուղար

Թանկագին ընկերներ, բարեկամներ:

Ուղիղ 50 տարի առաջ հինավուրց Հայաստանի հողի վրա ճառագեց մեծ Հոկտեմբերի արևը, որը լուսավորեց աշխատավոր ժողովրդի ուղին դեպի սոցիալական և ազգային արդարության աշխարհը, դեպի նոր, երջանիկ կյանք, դեպի կոմունիզմ:

Հայ ժողովուրդը, որի պատմությունը սկիզբ է առնում հազարամյակների խորքից, այսօր տոնում է իր իսկական վերածննդի կեսդարյա հոբելյանը: Սովետական իշխանության հաղթանակը նշանավորեց հայ ժողովրդի պատմության նոր դարագլխի սկիզբը. լուծելով սոցիալական արմատական պրոբլեմները, սովետական իշխանությունը միաժամանակ հայ ժողովրդին փրկեց ֆիզիկական բնաջնջումից, հաստատեց նրա գոյատևման, խաղաղ, ստեղծարար աշխատանքի իրավունքը:

Անցած 50 տարիները ոգեշունչ աշխատանքի, պայքարի ու հաղթանակների տարիներ էին: Այսօր հուզմունքի և հպարտության առանձնահատուկ զգացումով ենք նայում անցած ճանապարհին, ամփոփելով այն հրաշալի հաջողությունների արդյունքները, որոնց հասել են Հայաստանի աշխատավորները սովետական ժողովուրդների եղբայրական ընտանիքում, Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությամբ: (Բռտն ծափառարարություններ): Իրենց բոլոր նվաճումները հանրապետության աշխատավորները անխղճիորեն կապում են լենինի անվան հետ, նրա պատգամների իրականացման հետ, լենինյան անմահ գաղափարների հաղթանակի հետ, որոնք դարձել են սովետական մարդկանց բոլոր սերունդների հուսալի կողմնացույցը, ուղեցույց աստղը:

Հայ ժողովուրդը իր ազգային մեծ տոնը նշում է լենինյան հոբելյանական տարում: Վլադիմիր Իլյիչ լենինի ծննդյան 100-ամյակի տոնակատարությունը, ինչպես ասել է ՍՍԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Լ. Ի. Բրեժնևը, հանդիսացավ ժողովրդի հաշվետվությունը լենինին, առաջադրված մարդկության պատմական զննույցը աշխարհում առաջին սոցիալիստական տերության հիմնադրին, մեր ժողովրդի հալատարմության երդումը լենինիզմին, լենինարար ապրելու, պայքարելու և աշխատելու նրա երդումը:

Ձեկուցում՝ կարդացված Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի և Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի հանդիսավոր նիստում, 1970 թ. նոյեմբերի 29-ին:

Վ. Ի. Լենինի անմահ գաղափարներն ու գործերը ապրում ու հաղթանակում են նրա ստեղծած Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության բաղմաբովանդակ գործունեության մեջ, որը հին աշխարհի հեղափոխական վերակառուցման, նոր, կոմունիստական հասարակարգի հաղթանակի համար մղվող պայքարի դրոշակակիրն է:

Հանրապետության աշխատավորները իրենց պանծալի հոբելյանը նշում են ՍՄԿԿ XXIV համագումարի նախաշեմին: Ինչպես ամբողջ սովետական ժողովուրդը, նրանք լի են հարազատ կոմունիստական կուսակցության համագումարն արժանավայել կերպով դիմավորելու, այն աշխատանքային հաջողություններով նշանավորելու վճռականությամբ: (Երկաբառև ծափահարությամբ):

Բնկերներ, Փառավոր հիսնամյակի արդյունքները, Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետության նոր ու հրաշալի կյանքը ազատության ու երջանկության մասին ժողովրդի իրականացած երազանքի մարմնացումն են, պայծառ գալիքի համար նրա բաղմադարյան համառ պայքարի ոսկե պսակը:

Հայ ժողովուրդը անցել է սոցիալական և ազգային-ազատագրության պայքարի դժվարին և փշոտ ճանապարհ: Հայաստանի պատմությունը ժողովրդական ապստամբությունների և ազգային-ազատագրական պատերազմների տարեգրություն է:

Ստեղծված պատմական ծանր պայմաններում՝ սեփական պետականության կորստի և բնաջնջման ու ձուլման սպառնալիքի պայմաններում մղելով ազատագրական պայքար, հայ ժողովուրդը 17-րդ դարից սկսած իր հայացքը հուսով ուղղել է դեպի հյուսիս, այնտեղ, ուր աճում և ամրանում էր ռուսական պետությունը:

1828 թվականին Արևելյան Հայաստանի միացումը Ռուսաստանին հայ ժողովրդի բախտի համար առաջադիմական մեծ նշանակություն ունեցող ակտ հանդիսացավ: Հայ մեծ դեմոկրատ գրող Խաչատուր Աբովյանը գրել է. «Օրհնվի էն սհաթը, որ ռուսի օրհնված ոտը հայոց լիս աշխարհը մտավ»:

Աբովյանի, Նալբանդյանի, Թումանյանի և բաղմաթիվ այլ առաջավոր գործիչների գնահատականները, որոնք տրվել են հայ ժողովրդի նոր պատմության տարբեր էտապներում, մեր ժողովրդի գիտակցության մեջ Ռուսաստանի հետ դաշինքի գաղափարի հաջորդականության վկայությունն են: Հայ ժողովուրդը հավատարիմ է եղել, հավատարիմ է և հավատարիմ կլինի իր ավագ եղբոր՝ ռուս մեծ ժողովրդի հետ ունեցած հավիտենական բարեկամությանը: (Երկաբառև ծափահարությամբ):

Ականավոր հեղափոխական-դեմոկրատ Գերցենի և Չերնիշևսկու համախոհ և ղինակից Միքայել Նալբանդյանը, դեռևս անցյալ դարի կեսերին, հստակորեն կանխատեսում էր ռուսական հեղափոխական շարժման որոշիչ դերը համաշխարհային զարգացման պրոցեսում: Նրա՝ այն մարգարեական խոսքերը, որ «Ռուսիո ազատությունը, ընդհանուր մարդկության ազատության վերաբերությամբ, մեծ խորհուրդ ունի», լիովին արդարացան պատմության հետագա ամբողջ զարգացմամբ:

Ռուսաստանում պրոլետարական շարժման առաջացումն ու հուժկու ծավալումը որոշեց սոցիալական ազատագրության, լավադույն ապագայի հա-

մար ամբողջ աշխատավոր մարդկության, Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդների պայքարի բնույթը և նրա հետագա ամբողջ ընթացքը՝

Ռուսաստանի պրոլետարիատի դասակարգային վիթխարի ճակատամարտերի գլուխ կանգնած էր Վ. Ի. Լենինի ստեղծած բոլշևիկների կուսակցությունը՝ բանվոր դասակարգի մարտական հեղափոխական ավանգարդը, որը առաջնորդվում է գիտական կոմունիզմի անմահ ուսմունքով:

Ռուսաստանի պրոլետարիատի հեղափոխական ճակատամարտերի որոտը հուժկու արձագանք գտավ Հայաստանի քաղաքներում և գյուղերում: Արդեն 19-րդ դարի վերջերին Հայաստանի աշխատավորները ներգրավվեցին ցարիզմի դեմ Ռուսաստանի պրոլետարիատի հերոսական պայքարի մեջ: Երևանում, Ալեքսանդրապոլում, Կարսում, Զալաօղլիում, Հաղպատում ստեղծված մարքսիստական խմբակներն ու կալմակերպությունները միաձուլվեցին Ռուսաստանում վերահաս հեղափոխության ընդհանուր հոսանքին: Անդրկովկասի բանվորական շարժումը իր ծագման օրվանից ինտերնացիոնալ բնույթ ուներ, հանդիսանում էր համառուսական պրոլետարական շարժման բաղկացուցիչ մասը: Աշխատավոր հայերը ռուսների, վրացիների, ադրբեջանցիների հետ ընթանում էին Անդրկովկասի արդյունաբերական կենտրոնների աշխատավորների դասակարգային մարտերի ավանգարդում:

Արդեն 1902 թվականին Թբիլիսիում ստեղծվեց «Հայ սոցիալ-դեմոկրատների միությունը», որն իրեն հայտարարեց Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցության բաղկացուցիչ մասը: Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը բարձր գնահատական տվեց միության մանիֆեստին: «Իսկրա» թերթում նա գրեց. «Մենք ամբողջ հոգով ողջունում ենք «Հայ սոցիալ-դեմոկրատների միության» մանիֆեստը և մանավանդ ազգային հարցի ճիշտ դրվածքը տալու նրա ուշագրավ վործը»:

Մեր ժողովրդի լավագույն զավակները, դեռևս պրոլետարական հեղափոխական շարժման արշալույսին, համախմբվեցին Վ. Ի. Լենինի շուրջը, դարձան նրա մերձավորագույն զինակիցները:

Հայաստանի աշխատավորները օրինական հպարտության զգացումով են նշում, որ բոլշևիկների լենինյան գլխավորապես հրաշալի համաստեղության մեջ հեղափոխության փառապանծ ասպետների հետ ուս-ուսի տված բանվորական գործի հաղթանակի համար կոչվում էին հայ ժողովրդի որդիներն ու դուստրերը: Ստեփան Շահումյանի, Սուրեն Սպանդարյանի, Բոգդան Կոնյանցի, Սիմոն Տեր-Պետրոսյանի (Կամո), Ալեքսանդր Մյասնիկյանի և ուրիշ շատերի անունները ոսկե տառերով են գրված Ռուսաստանի հեղափոխական շարժման հերոսական տարեգրության մեջ: (Մալիաճարություններ): Հայաստանում իրենց կալմակերպչական գործունեությամբ և տեսական աշխատություններով, որոնցում մարքսիզմ-լենինիզմի դիրքերից լուսաբանվում էին մեր ժողովրդի սոցիալ-քաղաքական պայքարի հիմնական հարցերը, նրանք կալմավորեցին հայ հասարակական մտքի սլատմության մարքսիստական էտալը և հայ պրոլետարիատին լենինյան ուղիով առաջնորդեցին հանուն կոմունիզմի հաղթանակի:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին հայ ժողովուրդը վերապրեց իր ամբողջ բազմադարյան պատմության մեջ կրած աղետներից ամենաահալորը: Օսմանյան Թուրքիայի ռեակցիոն շրջանների կողմից կալմակերպված Արևմտյան Հայաստանի բնակչության մասսայական բնաջնջումը

սպառնալիքի տակ զրեց մեր ժողովրդի բուն զոյությունը: Բոլշևիկները լճակա-
կանապես հանդես եկան թուրքական ռասիստների հրեշավոր ոճրագործության
դեմ, եղան հայ ժողովրդի իրավունքների ու շահերի ամենահետևողական
սպառնալիքները:

Հայ ժողովրդի ճակատագրի նկատմամբ Վ. Ի. Լենինի և բոլշևիկները կու-
սակցության մեծ հոգատարության վառ դրսևորումն էր Սովետական Ռուսաս-
տանի դեկրետը «Թուրքահայաստանի մասին», որը ստորագրեց Լենինը:

Հայաստանի աշխատավորները իրենց բոլոր հույսերն ու իղձերը կապե-
ցին Լենինի անվան հետ, Սովետական Ռուսաստանի հետ:

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխության հաղթանակը, որը
արմատական շրջադարձ էր մարդկության պատմության մեջ, ցնցեց երկրի
հասարակական-քաղաքական ամբողջ կյանքը, հուժկու թափ հաղորդեց ցա-
րական Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդների հեղափոխական պայքարին:

Անդրկովկասի աշխատավորները, ոգեշնչված ռուսական պրոլետարիա-
տի հեղափոխական սխրագործությամբ, պայքարի դրոշ Բարձրացրին ընդդեմ
կալվածատերերի ու կապիտալիստների ատելի լծի: Բաքվի փառապանծ կոմու-
նան ցուցադրեց նրանց հեղափոխական լճականությունը՝ վերջ տալու հին
աշխարհին, Ադրբեջանի, Վրաստանի, Հայաստանի վրա ծածանելու մեծ Հոկ-
տեմբերի հաղթական կարմիր դրոշը:

Վրաստանի, Հայաստանի և Ադրբեջանի բուրժուա-նացիոնալիստական
կուսակցություններին հաջողվեց իմպերիալիստական տերությունների բացա-
հայտ աջակցությամբ երկրամասի բոլոր հակահեղափոխական մոթ ուժերը մո-
բիլիզացնել՝ պայքարելու հեղափոխական բանվորների և զյուղացիների դեմ:
Նրանց դավաճանական քաղաքականությունը, որի նպատակն էր Անդրկովկասն
անջատել Սովետական Ռուսաստանից, հղի էր ճակատագրական հետևանքնե-
րով: Երկրամասի բոլշևիկները ակտիվ պայքար էին մղում այդ դավաճանա-
կան քաղաքականության դեմ: Որպես տագնապալի ահաղանգ հըն-
չեցին Կովկասի դործերի արտակարգ կոմիսար Ստեփան Շահումյանի խոսքե-
րը. «Կովկասը կանգնած է անդունդի եզրին: Փրկեցե՛ք նրան: Ստեղծե՛ք այս-
տեղ ինտերնացիոնալ բանվորական-գյուղացիական կառավարություն, որը
Ռուսաստանի սովետական կենտրոնների ու ժողովրդական կոմիսարների սո-
վետի հետ սերտ միասնություն ստեղծելով՝ վերջ կդնի Կովկասի հակահեղա-
փոխությանը և երկրի բանվոր ու գյուղացի բնակչությանը կառաջնորդի դեպի
լուսավոր ապագան, սկսյի սոցիալիզմի թաղավորությունը»:

Հետագա իրադարձությունները հայ ժողովրդին նոր թշվառություններ ու
տառապանքներ բերեցին: 1918 թվականի դարնանը թուրքական զորքերը հար-
ձակման անցան և խորացան երկրի ներսը, սփռելով մահ և ավերածություն:
Հայրենիքը պաշտպանելու համար հայ ժողովուրդը մահացու գոտեմարտում
կանգնեցրեց թշնամուն Երևանի մատույցներում, իսկ ապա՝ ջախջախեց նրան:
Սարդարապատի ճակատամարտը արտահայտեց մեր ժողովրդի աննկուն կամ-
քը՝ պաշտպանելու իր զոյությունը, հայրենի երկրում ապրելու և աշխատելու իր
իրավունքը: (Մափախառնություններ):

Հայաստանի աշխատավորների համար անասելի ծանր էին դաշնակցա-
կան տիրապետության տարիները: Իր հակաժողովրդական, արկածախնդրա-
կան քաղաքականությամբ դաշնակցությունը հայ ժողովրդին հասցրեց աղղա-
յին աղետի եզրին: Երկրում մոլեգնում էին սովը, համաճարակներն ու մահը:

Դասակարգային ծանր պայքարում կազմակերպորեն առնականանում և քաղաքականապես ամրանում էին Հայաստանի բոլշևիկյան կազմակերպությունները, աճում էր նրանց ազդեցությունը բանվորների և գյուղացիների լայն խավերի վրա:

Հասունանում էր կուսակցական կազմակերպությունները միասնական օրգանիզմի՝ Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության մեջ միավորելու անհրաժեշտությունը: 1919 թվականի սեպտեմբերին Հայաստանի կոմունիստական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների խորհրդակցությունը ընտրեց միասնական ղեկավար կենտրոն՝ ՌԿ(Բ)Կ Հայկական կոմիտե (Արմենկոմ): Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության կազմավորման գործում վճռական դեր խաղաց 1920 թվականի հունվարին նրեանում կայացած բոլշևիկյան կազմակերպությունների առաջին կոնֆերանսը: 1920 թվականի ամռանը Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության կազմավորումը կարևոր ուղենիշ դարձավ հայ ժողովրդի պատմության մեջ:

Անդրկովկասի հեղափոխական շարժման պատմության փառապանծ էջն է 1920 թվականի Մայիսյան հերոսական ապստամբությունը: Բանվորների և գյուղացիների մայիսյան հեղափոխական ելույթը խարխուլեց դաշնակցական նեխած վարչակարգի հիմքերը, ցուցադրեց բանվորների և գյուղացիների վրճողականությունը՝ վերջ տալու կապիտալիստների և կալվածատերերի ատելի տիրապետությանը:

Մայիսյան ապստամբությունը եղավ 1920 թվականի նոյեմբերի հեղափոխական հաղթական մարտերի ավետաբերը: Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունը, որը ստեղծված օրհասական վիճակից ժողովրդին դուրս բերելու ընդունակ միակ քաղաքական ուժն էր, աշխատավորներին վճռական մարտի հանեց հանուն սովետական իշխանության հաղթանակի:

1920 թվականի նոյեմբերի 29-ին ապստամբած բանվորներն ու գյուղացիները Հայաստանը հռչակեցին սովետական: (Մափահաբություններ): Ապրստամբ աշխատավոր ժողովրդի խնդրանքով նրան օգնության եկավ 11-րդ կարմիր բանակը՝ լենինյան գվարդիայի պանծալի գործիչներ Ս. Մ. Կիրովի, Դ. Կ. Օրջոնիկիձեի, Ա. Ի. Միկոյանի գլխավորությամբ: (Մափահաբություններ): Բազմաչարչար Հայաստանի վրա ընդմիշտ ծածանվեց մեծ Հոկտեմբերի կարմիր դրոշմը, որը ազդարարեց նրա նոր պատմության՝ սոցիալական և ազգային վերածննդի սկիզբը: (Մափահաբություններ):

Հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ Վ. Ի. Լենինը ի սրտե ողջունեց «Իմպերիալիզմի ճնշումից ազատագրված աշխատավորական Սովետական Հայաստանին»: (Երկարատև ծափահաբություններ):

Նշելով Սովետական Հայաստանի և Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության փառապանծ հիսնամյակը, մեր հանրապետության աշխատավորները ջերմ շնորհակալության ու երախտագիտության զգացումով են հիշատակում հեղափոխության խիզախ մարտիկների անունները, որոնք իրենց կյանքը նվիրաբերեցին ժողովրդի երջանկությանն ու պայծառ ապագային: Պատմությունը գալիք սերունդների համար կպահպանի Ստեփան Ալավերդյանի, Սարգիս Մուսայելյանի, Բազրատ Ղարիբջանյանի, Հովհաննես Սարուխանյանի, Եգոր Սևյանի, Ղուկաս Ղուկասյանի, Արմենակ Բուդաղյանի, Արշալույս Փանյանի, Արտաշես Մելքոնյանի, Վասիլի Ալեքսեևի, Լիպարիտ Մխչյանի, Պյոտր Մատիչկոյի, Ենոք Մկրտումյանի, Խրիստովսկու, Բատիկ Բատիկյանի,

Ռազրատ Հարությունյանի, Քրիստափոր Մկրտչյանի, Մակի՝ Մաշուրյանի, Սուրեն Մակարյանի, Վաղինակ Հովսեփյանի, Սեդրակ Հակոբջանյանի, Հեյդար Զեյնալովի, Գրիգոր Գրիգորյանի, Մարիամ Խաչատրյանի, Գրիգոր Այվաղյանի, բոլոր նրանց սլաշծառ հիշատակը, ուլքեր հերոսաբար ընկան հանուն Հայաստանում սովետական իշխանության հաղթանակի: (Ծափահարություններ):

Դաշնակցական մաուզերիստների դեմ մղված սլաշքարում քաջի մահով ընկան 11-րդ կարմիր բանակի շատ մարտիկներ ու հրամանատարներ: Մենք հարզանքի խորունկ զգացումով և երախտագիտությամբ մեր զլուխն ենք խոնարհում ռուս ժողովրդի և մեր երկրի մյուս եղբայրական ժողովուրդների հիանալի զալակների հիշատակի առաջ, որոնք իրենց կյանքը տվեցին հանուն Հայաստանի ապագայի: Թո՛ղ ժողովրդի երախտագիտությունը հալերժ փառքի հուշարձան լինի դիվիզիայի հրամանատար Պյոտր Կուրիշկոյին, բրիգադի հրամանատար Նիկոլա՝ Նրմոլենկոյին, բրիգադի կոմիսար Ալեքսանդր Լեոնովին, զնդի հրամանատար Անդրեյ Ֆիշկևիչին, դրահագնացքի հրամանատար Կոնստանտին Օգիենկոյին և հեղափոխության գործին նվիրված ուրիշ շատ կարմիր բանակայիների ու կարմիր հրամանատարների համար, որոնք կյանքի զնով առհալետ հաստատեցին մեր ժողովուրդների եղբայրությունը:

Այսօր մենք խորին հարզանքի տուրք ենք տալիս Սարգիս Կասյանի, Ալեքսանդր Մյասնիկյանի, Սահակ Տեր-Գաբրիելյանի, Լուկաշինի, Ալեքսանդր Բեկեզայանի, Ասքանազ Մռավյանի, Գևորգ Աթարբեկյանի, Հայկ Բժշկյանի, Աղա-սի Խանջյանի և կուսակցական ու սլետական ուրիշ շատ գործիչների հիշատակին, որոնք իրենց բոլոր ուժերը, եռանդն ու տաղանդը նվիրեցին Հայաստանում սովետական իշխանության հաղթանակի ամրապնդման գործին: (Ծափահարություններ):

Հայաստանի կոմունիստները, հանրապետության բոլոր աշխատալորները ջերմորեն ողջունում են մեր կուսակցության վետերաններին, Հայաստանում սովետական իշխանության հաղթանակի համար մղված հեղափոխական մարտերի մասնակիցներին, նոր կյանքի ալտիվ կերտողներին, որոնք այսօր էլ զտնվում են կոմունիզմ կառուցողների առաջին շարքերում: Թույլ տվեք, դիմելով նրանց և այս դահլիճում գտնվող նրանց ներկայացուցիչներին, ասել:

Քանկագին ընկերներ: Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունը, մեր հանրապետության աշխատալորները բարձր են դնահատում ձեր անձնվեր գործունեությունը հանուն սոցիալիզմի և կոմունիզմի հաղթանակի: Լենինիդմին ձեր նվիրվածությունը, ձեր ամբողջ հրաշալի կյանքի ուղին կոմունիստական կուսակցությանն ու սովետական ժողովրդին աղնվորեն ծառայելու ոգեշնչող օրինակ է: Թույլ տվեք ձեզ մաղթել քաջառողջություն, երկար կյանք և նոր հաջողություններ ձեր բեղմնալոր հասարակական գործունեության մեջ: (Ծափահարություններ):

* * *

Ընկերներ:

Հիսուն տարի է բաժանում մեզ այն հերոսական օրերից, երբ Հայաստանի վրա Վառագեց նրա սոցիալիստական վերածննդի արշալույսը: Սովետական Հայաստանի օրինակը սոցիալիզմի ստեղծարար հղոր ուժի վառ հաստատումն է: Սոցիալական և ալգային ճնշումից ալատագրված աշխատալոր ժողովուրդը սլատմական կարճ ժամանակում շտեսնված թոիչք գործեց դարալոր հետամնացությունից դեպի արդի առաջագիմության բարձունքները:

Սովետական երիտասարդ իշխանության և Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության առջև ծառացած Հայաստանի հիմնիվեր քայքայված էկոնոմիկայի վերականգնման ու զարգացման դժվարին խնդիրները: Այդ ծանր օրերին Հայաստանին վերստին օգնության եկավ Սովետական Ռուսաստանը: Հայաստանում սովետական իշխանության հաղթանակից մի քանի օր անց Վ. Ի. Լենինը Ս. Տեր-Գաբրիելյանի և Ա. Մուսիլյանի հետ ունեցած դրույցի ժամանակ ասաց. «Մենք ինքներս էլ դժվարին գրության մեջ ենք, բայց Սովետական Հայաստանին կօգնենք ամեն կերպ»:

Սովետական Ռուսաստանը, որը կրել էր եռամյա հյուծիչ քաղաքացիական պատերազմի բոլոր վրկանքները և ինքն էլ հացի ու պարենի սուր կարիք ուներ, Հայաստանի աշխատավորներին ուղարկեց հացահատիկ, արդյունաբերական և պարենային ասրանքներ, դեղորայք, ցույց տվեց ֆինանսական մեծ օգնություն: Սովետական Ռուսաստանի տնտեսական աջակցության շնորհիվ հաջողվեց փրկել սովամահության մատնված տասնյակ հազարավոր մարդկանց և զգալիորեն արագացնել հանրապետության ժողովրդական տնտեսության վերականգնումը:

Անգրկովկասյան ֆեդերացիայի կազմվելը, սոցիալիզմի հիմքերի կառուցման պայքարում Հայաստանի, Վրաստանի և Ադրբեյջանի աշխատավորների ջանքերի միավորումը նշանավորվեց քաղաքական ու տնտեսական կյանքի բոլոր բնագավառներում ձեռք բերած խոշոր հաջողություններով:

Պատմական նշանակություն ունեցող մեծագույն ակտ հանդիսացավ Վ. Ի. Լենինի նախաձեռնությամբ Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության կազմումը:

Սոցիալիզմի կառուցման լենինյան պլանը, ինչպես նշել է ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Լ. Ի. Բրեժնևը, «ընդգրկեց սոցիալական շենքի բոլոր հարկերը՝ թե՛ արտադրողական ուժերի զարգացումը, թե՛ մարդկանց հոգևոր աշխարհի վերակառուցումը»:

Առաջնորդվելով լենինյան գաղափարներով, հենվելով մասսաների հեղափոխական խանդավառության վրա, Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունն աշխատավորներին մոբիլիզացրեց ստեղծելու սոցիալիստական էկոնոմիկա, ապահովելու նոր հասարակական հարաբերությունների հաղթանակը: Անշեղորեն իրականացնելով երկրի ինդուստրացման՝ կուսակցության գլխավոր գիծը, հանրապետության աշխատավորները հեղափոխական շտեմներված խանդավառությամբ կառուցում էին գործարաններ ու ֆաբրիկաներ, էլեկտրակայաններ ու ջրանցքներ:

Աշխատանքային արիության և սոցիալիզմի գործին անսահման նվիրվածության օրինակ հանդիսացավ Շիրակի և Սարգսրապատի ջրանցքների, Լենինականի տեքստիլ կոմբինատի, Զորագէսի, Արարատի ցեմենտի գործարանի, Կիրովականի քիմիական կոմբինատի, Երևանի սինթետիկ կաուչուկի գործարանի և հանրապետության սոցիալիստական էկոնոմիկայի մյուս առաջնեկների կառուցման էպոպեան:

Կառուցման պաթոսով ոգեշնչված Սովետական Հայաստանի աշխատավորներն արդեն առաջին հնգամյակների տարիներին գրեցին հանրապետության սոցիալիստական էկոնոմիկայի հիմքը, այն դուրս բերեցին ինդուստրիալ զարդացման լայն ասպարեզ:

Հանրապետության գյուղատնտեսության կոլեկտիվացումը, որն իրականացվեց լենինյան կոոպերատիվ սլանի հիման վրա, փոխեց սոցիալական հարաբերությունները գյուղում, վերակերտեց գյուղացու կենցաղը, նրան փրկեց աղքատությունից ու սովից:

Կուլտուրական հեղափոխությունն արմատապես փոխեց մարդկանց հոգև-վոր կերպարանքը: Սովետական եղբայրական ժողովուրդների կուլտուրաների փոխազդեցությամբ, մարքսիզմ-լենինիզմի և պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի զաղափարական հիմքի վրա հուժկու զարգացում ստացավ հայ ժողովրդի ձևով ազդային, բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրան:

Շահագործող դասակարգերի վերացման, բանվոր դասակարգի, կոյտընտեսային գյուղացիության և մտավորականության նպատակների ու շահերի ընդհանրության հիման վրա, եղբայրական ժողովուրդների ամրապնդվող բարեկամության պայմաններում կազմավորվեց սովետական հասարակության բարոյա-քաղաքական միասնությունը:

Սովետական մարդկանց խաղաղ, ստեղծարար աշխատանքը ընդհատվեց մեր սրբազան հայրենիքի վրա հիտլերյան զավթիչների կատարած ուխտագրուժ հարձակմամբ: Հայրենական մեծ պատերազմը հանդիսացավ սովետական պետության, նրա քաղաքական ու հասարակական կարգի, սովետական ժողովուրդների անխախտ բարեկամության ամրության ու կենսունակության դաժան քննությունը: Ֆաշիստական հրոսակախմբերի դեմ մահացու դոտեմարտում երևան եկան սովետական մարդկանց՝ կոմունիստական կուսակցության կողմից կոփված բարոյա-քաղաքական հրաշալի հատկությունները՝ անձնվիրությունը, տոկունությունը, արիությունը, կյանքի դնով մեծ նոկտեմբերի նվաճումները պաշտպանելու պատրաստակամությունը:

Մարդկության ռիսերիմ թշնամու դեմ սրբազան պատերազմի ելան սովետական բազմազգ երկրի բոլոր ժողովուրդները՝ ռուս գյուցազուն ժողովրդի գլխավորությամբ:

Հայ ժողովուրդը ֆաշիզմի դեմ պատերազմ ուղարկեց իր մոտավորապես կես միլիոն որդիներին ու դուստրերին: Հայաստանի կոմունիստների կեսից ավելին դենքը ձեռքներին մարտնչում էին հիտլերյան հորդանների դեմ: Գործող բանակի կազմում կռվում էին հայկական հինգ դիվիզիաներ: Գրանցից 89-րդ թամանյան դիվիզիան, գեներալ նվեր Սաֆարյանի հրամանատարությամբ, իր մարտական սխրագործությունն ավարտեց տապալված Բելգիանում (Մափառա-րուքյուններ):

Մեր ժողովրդի որդիներն ու դուստրերը բազում վառ էջեր են գրել Հայրենական մեծ պատերազմի հերոսամատյանում: Սովետական Միության կրկնակի հերոս, խիզախ օդաչու Նելսոն Ստեփանյանի, Սովետական Միության հերոսներ Ղուկաս Ավետիսյանի, Զահան Կարախանյանի և ուրիշ շատերի սխրագործությունները խորհրդանշում են հայ ժողովրդի նվիրվածությունը սոցիալիստական իր մեծ հայրենիքին, կոմունիստական կուսակցությանը (Մափառառուքյուններ):

Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին սովետական բանակում և ռազմածովային նավատորմում հայ ժողովրդի 60-ից ավելի զավակներ դարձան զենքալիներ ու ծովակալներ: Հայրենական պատերազմի ավանավոր դորայիտներին, փառաբանված հերոսների թվումն էին Սովետական Միության մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը, նավատորմի ծովակալ Հովհաննես Իսա-

կովը, զրահատանկային զորքերի մարշալ Համադասյ Բաբաջանյանը, ավիացիայի մարշալ Արմենակ Խանփերյանցը (Խուդյակով) և ուրիշ շատերը: (Ծափահարություններ):

Հայրենական սպաներազմի տարիներին 103 հայ ռազմիկների շնորհիվ Սովետական Միության հերոսի բարձր կոչում, մեր ժողովրդի հարյուր հազարավոր որդիներ ու դուստրեր պարգևատրվեցին մարտական շքանշաններով ու մեդալներով:

Հայ ժողովրդի ռազմիկ զավակների հերոսական գործերի անջնջելի վկայությունների մեջ մեզ համար առանձնապես թանկ է Հայրենական մեծ պատերազմի ծանր օրերին, 1942 թվականի ամռանը, Հյուսիսային Կովկասի ռազմաճակատում լույս տեսած «Անմահություն» խորագրով մի գրքույկ, որը նվիրված է Սովետական Միության հերոս, հրետանային մարտկոցի հրամանատար Սերգեյ Օհանյանի և նրա հետ զոհված մարտիկների լեգենդար սխրագործությանը: (Ծափահարություններ):

Խորին Լրախտագիտության ղգացումով հարկ է նշել, որ հայ մարտիկների սխրանքների մասին սերունդներին պատմող այդ առաջին գիրքը ծանր մարտերի ծուխ ու բոցի մեջ խմբագրել և տպագրության է հանձնարարել բրիգադային կոմիսար Լեոնիդ Իլյիչ Բրեժնևը: (Բուռն ծափահարություններ):

Այսօր, այդ եղելությունից 28 տարի անց, Լրախտագետ Հայաստանի հողի վրա մենք ուզում ենք այդ նվիրական գիրքը՝ մեր հայերեն և ռուսերեն նոր հրատարակությամբ, նվիրել իր խմբագրին՝ Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության Կենտրոնական կոմիտեի գլխավոր քարտուղար, մեր սիրելի Լեոնիդ Իլյիչ Բրեժնևին՝ ի հիշատակ դաժան փորձությունների տարիներին հայ ռազմիկների հետ ունեցած նրա մարտական բարեկամության: (Բուռն ծափահարությունների ներքո ընկ. Ա. Ե. Քոչինյանը գիրքը հանձնում է ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևին):

«Ամեն ինչ ռազմաճակատի համար, ամեն ինչ հաղթանակի համար»։ Կուսակցության այս մարտական կոչը պատերազմի տարիներին դարձավ Սովետական Հայաստանի բանվորների, կոլտնտեսականների, մտավորականության կյանքի և աշխատանքի գլխավոր նպատակը, հիմնական բովանդակությունը:

Հիտլերի զե.Ֆ մղված պայքարին ակտիվորեն մասնակցում էին սփյուռքահայ աշխատավորները: Նրանցից շատերը կոչում էին դիմադրության մարտիկների, պարտիզանական ջոկատների շարքերում: Մենք բարձր ենք գնահատում սփյուռքահայության բարոյական և նյութական աջակցությունը սովետական բանակին: Նրանց միջոցներով ստեղծված տանկային շարասյուները հանդիսացան այն մեծ համակրանքի և սիրո առձևատշյան, որ սփյուռքահայ աշխատավորները տածում են դեպի սոցիալիզմի մեծ երկիրը, դեպի բանվորների և գյուղացիների առաջին պետությունը: (Ծափահարություններ):

Հայրենական մեծ պատերազմում սովետական ժողովրդի համաշխարհային պատմական հաղթանակը սոցիալիստական կարգերի իսկական տրիումֆն էր, նրա կենսունակության և անպարտելիության հաստատումը: Մենք հպարտ ենք, որ այդ մեծ հաղթանակի մեջ իր արժանի ավանդն է ներդրել նաև սովետական հայրենիքին, սոցիալիզմի և կոմունիզմի գործին անսահմանորեն նվիրված հայ ժողովուրդը: (Ծափահարություններ):

Ընկերներ, Հետպատերազմյան տարիներին աշխարհը վկա եղավ սովետական ժողովրդի մի նոր անօրինակ սխրագործության:

Սովետական երկրի փառապանծ բանվոր դասակարգի, կոլտնտեսային գյուղացիության և մտավորականության ջանքերով կարճ ժամանակում իրականացվեց ժողովրդական տնտեսության վերականգնման, պատերազմի ահալոր հետքերի վերացման վիթխարի ծրագիրը:

Մեր երկրում սոցիալիզմի լիակատար և վերջնական հաղթանակը, կոմունիզմի ծավալուն կառուցմանն անցնելը սովետական հերոսական ժողովրդի ողբշունչ աշխատանքի, նրա ստեղծագործական խիզախումների, աշխատավոր մասսաներին լենինյան ուղիով վստահորեն առաջնորդող Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության քաղաքական ու կազմակերպչական վիթխարի գործունեության պատմական հանրագումարն է:

Սովետական Հայաստանը իր կեսդարյա փառապանծ հոբելյանը դիմավորում է հոգևոր և նյութական ուժերի ծաղկման մեջ, տնտեսական, քաղաքական և հասարակական կյանքի բոլոր բնագավառներում ձեռք բերած հսկայական նվաճումներով:

Հանրապետության աշխատավորների հիսուն տարվա հոյակապ նվաճումների նյութականացված արտահայտությունն են սոցիալիստական զարգացած էկոնոմիկան, առաջավոր գիտությունն ու կուլտուրան, բնակչության բարեկեցության աճը:

Սովետական Հայաստանի կեսդարյա ուղու գլխավոր տնտեսական արդյունքը հղոր արդյունաբերության ստեղծումն է, Ռուսաստանի երբեմնի հետամնաց ագրարային ծայրամասի վերածումը զարգացած գյուղատնտեսություն ունեցող ինդուստրիալ հանրապետության:

Ամբողջ ժողովրդական տնտեսության վերելքի հիմքը եղավ նախ և առաջ էներգետիկ բաղադրի ստեղծումը: Կատարելով լենինյան պատգամները, Հայաստանը դարձավ համատարած էլեկտրիֆիկացման հանրապետություն:

Բնակչության մեկ շնչին ընկնող էլեկտրաէներգիայի արտագրության մեջ Հայկական ՍՍՀ-ն առաջ է անցել կապիտալիստական բաղամթիվ զարգացած երկրներից: Ընթացիկ տարում հանրապետությունում կարտագրվի ավելի քան վեց միլիարդ կիլովատ-ժամ էլեկտրաէներգիա, այսինքն՝ գրեթե երեք անգամ շատ, քան ամբողջ ցարական Ռուսաստանում 1913 թվականին: Եվ մենք ուրախ ենք այսօր ղեկուցելու, որ կեսդարյա հոբելյանին Հայաստանի էներգասիստեմը լիովին կբավարարի արագ զարգացող ժողովրդական տնտեսության էլեկտրաէներգիայի պահանջմունքները:

Հեղափոխությունից առաջ Հայաստանում համեմատաբար զարգացած էին միայն լեռնահանքային և կոնյակի արտագրությունները: Սովետական իշխանության տարիներին Հայաստանի արդյունաբերությունը քանակական և որակական բոլոր առաջնություններով անցավ, որ վերջին 25 տարում արդյունաբերության համախառն արտադրանքի տարեկան միջին աճը կազմել է ավելի քան 13 տոկոս:

Հայաստանի արդյունաբերությունը արագ տեմպերով էր զարգանում նաև վերջին տասնամյակում, հատկապես ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1964 թվականի հոկտեմբերյան պլենումից հետո: Պլենումի և կուսակցության XXIII համագումարի որոշումները նոր հեռանկարներ բացեցին երկրի քաղաքական ու տնտեսական կյանքի կուսակցական ղեկավարման մեթոդներն ու ոճը կատարելագործելու, ժողովրդական տնտեսության կառավարման նկատմամբ դիտական մոտեցում ցուցաբերելու համար:

Կենտրոնական կոմիտեն, նշելով ժամանակակից գիտատեխնիկական հեղափոխության պայմաններում սովետական էկոնոմիկայի օպտիմալ զարգացման ուղիները, որոշել է տնտեսական վերելքի ստրատեգիական ուղղությունը՝ հանրային արտադրության արդյունավետության վճռական բարձրացումը:

Հետևողականորեն առաջնորդվելով ՍՄԿԿ XXIII համագումարի և Կենտկոմի 1969 թվականի դեկտեմբերյան և 1970 թվականի հուլիսյան պլենումների որոշումներով, հանրապետության կուսակցական կազմակերպությունները, սովետական և տնտեսական մարմինները գլխավոր ուղադրությունը նվիրում են գիտատեխնիկական առաջագիմության ապահովմանը, արտագրության մեջ գիտության նվաճումների արմատավորմանը, աշխատավորներին մոբիլիզացնում են հաղթահարելու արգյունաբերության կազմակերպման և կառավարման գործում եղած թերությունները, բարձրացնելու բոլոր աշխատողների պատասխանատվությունը արտադրական կոլեկտիվների տնտեսական գործունեության արդյունքների համար:

Կարևոր առաջադիմական փոփոխություններ են կատարվել արդյունաբերության կառուցվածքում: Աշխատանքի ընդհանուր-միութենական բաժանման մեջ Հայաստանն այժմ ներկայացված է լայնորեն զարգացած մեքենաշինությամբ, գունավոր մետալուրգիայով, քիմիական արդյունաբերությամբ, շինանյութերի ինդուստրիայով, ինչպես նաև թեթև և սննդի արդյունաբերությամբ: Էլեկտրատեխնիկական և հաստոցաշինական ճյուղերի զարգացման հետ մեկտեղ՝ վերջին տարիներս մեզ մոտ գերազանցող տեմպերով են զարգանում ճշգրիտ սարքաշինությունը, էլեկտրոնիկան և ռադիոտեխնիկան: Ստեղծված են արդյունաբերության նոր ճյուղեր՝ ավտոմոբիլային, բժշկական և կենսաբանական: Հանրապետության ինդուստրիալ բնակարը զարգարում են հարյուրավոր խոշոր կոմբինատները, գործարաններն ու ֆաբրիկաները, որոնք թողարկում են արդյունաբերական արտադրանքի ամենաժամանակակից տեսակներ:

Նրկրի ընդհանուր արդյունաբերական արտադրանքի մեջ Հայաստանը նկատելի տեղ է գրավում մոլիբդենի կոնցենտրատների, ռաֆինացված պղնձի, սինթետիկ կաուչուկի, ավտոդողերի, շարժական էլեկտրակայանների, գեներատորների, մետաղահատ հաստոցների, ճշգրիտ սարքերի, արտադրանքի ուրիշ շատ տեսակների թողարկմամբ:

Սովետական իշխանության տարիներին հանրապետության արդյունաբերական արտադրանքի արտադրության ծավալը աճել է 180 անգամ: Այժմ հանրապետության արդյունաբերությունը երկու օրում ավելի շատ արտադրանք է թողարկում, քան ամբողջ 1913 թվականին: Հանրապետության հասարակական ամբողջ արտադրանքի մեջ արդյունաբերության բաժինը կազմում է 73 տոկոս:

Հանրապետության ինդուստրիալ զարգացման բարձր մակարդակի մասին վառ կերպով վկայում է այն փաստը, որ մեր արդյունաբերական արտադրանքի ավելի քան 150 տեսակներ արտահանվում են 70 արտասահմանյան երկրներ: Սովետական Հայաստանը զարգացող երկրներին տեխնիկական օգնություն է ցույց տալիս արդյունաբերական խոշոր օբյեկտներ ստեղծելու գործում:

Հայաստանի արդյունաբերության ժամանակակից զարգացման բնորոշ ցուցանիշներից մեկը նրա ռացիոնալ տեղաբաշխումն է: Արդյունաբերությունը արդեն խոշոր քաղաքների մենաշնորհը չէ, նա ամուր հաստատվել է հանրա-

պետության բոլոր շրջաններում: Եթե մոտ անցյալում նա ներկայացված էր ոչ ավելի, քան տասր քաղաքներում, ապա այժմ արդյունաբերական օբյեկտներ ունենք 126 քաղաքներում ու բնակավայրերում:

Վերջին հիսուն տարում Հայաստանում մեծապես զարգացան երկաթուղային, ավտոմոբիլային ու օդային տրանսպորտը և կապը:

Հանրապետության ժողովրդական տնտեսության հետագա վերելքի և ձեռք բերված հաջողությունների հիմքը կաղմում են կապիտալ շինարարության հա-րաճուն տեմպերը:

Մեր ժողովուրդը սիրում է կառուցել: Հանրապետության տերիտորիա-յում պահպանված պատմական մեծաթիվ հուշարձանները վկայում են հաջ ճարտարապետների մեծ վարպետության մասին: Սակայն միայն սովետական իշխանության օրոք անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծվեցին ժողովրդի կառու-ցողական տաղանդի համակողմանի ծաղկման համար:

Հայաստանը այժմ մի հսկայական շինարարական հրապարակ է հիշեց-նում: Նոր բնակելի վանդվածները, մեծաթիվ կառույցների ամբարձիչ կոունկ-ների դեպի երկինք ուղղված սլաքները քաղաքային և գյուղական բնակարի անկապտելի մասն են կազմում, խորհրդանշում վաղվա հանդեպ աշխատավոր-ների հավատը: (Եւկարատե ծափահարություններ): Մեր պանծալի շինա-րարները տարեցտարի արագացնում են շինարարության տեմպերը: Միայն այս հնգամյակում հանրապետության ժողովրդական տնտեսության մեջ ավելի շատ կապիտալ ներդրումներ են կատարվել, քան նախորդ տասը տարում:

Համաժողովրդական հոգատարությամբ և ուշադրությամբ են շրջապատ-ված հանրապետության կարևորագույն կառույցները՝ Արփա—Սևան 48 կիլո-մետրանոց եզակի թունելը, հիդրոէլեկտրակայանների Որոտանի կասկադը, Հրազդանի լեռնաքիմիական կոմբինատը, Հրազդանի պետական շրջանային է-լեկտրակայանը, ատոմային էլեկտրակայանը, Զոդի կոմբինատը, Երևան—Սևան ավտոմայրուղին և արդյունաբերական, բնակելի ու կուլտուր-կենցաղա-յին այլ օբյեկտներ: Այդ խոշոր օբյեկտների, ինչպես և սոցիալիստական ին-դուստրիայի առաջնեկների կառուցման համար հայ բանվորների հետ ուս-ուսի հերոսաբար աշխատում են ռուս, ուկրաինական, բելոռուսական, վրաց, ադրբ-բեջանական ժողովուրդների և մեր մեծ հայրենիքի մյուս ժողովուրդների հա-ղարավոր որդիներ ու դուստրեր: Այդ կառույցները սովետական երկրի եղբայ-րական ժողովուրդների իսկական պրոլետարական համերաշխության կենդանի •րինակ են:

Հայաստանի ինդուստրիալ հանրապետության վերածվելու սոցիալ-քա-ղաքական կարևոր արդյունքը եղավ բանվոր դասակարգի հզոր ջոկատի կազ-մավորումը, որը հանրապետության առաջատար հասարակական-քաղաքական ուժն է: Եթե 1928 թվականին հանրապետությունում կար ընդամենը 50 հազար բանվոր ու ծառայող, ապա 1970 թվականին այդ թիվն անցնում է 830 հազա-րից: Արդյունաբերական-արտադրական անձնակազմի թիվը այդ ժամանակա-միջոցում ավելացել է 20 անգամ:

Խույլ տվեք այս բարձր ամբիոնից Հայաստանի կոմկուսի Կենտրոնական կոմիտեի, Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության և Մինիստր-ների սովետի անունից, հանրապետության բոլոր աշխատավորների անունից դիմել արդյունաբերության բնագավառի բոլոր աշխատողներին, բանվորներին, ինժեներա-տեխնիկական անձակազմի բաղմահագարանոց ջոկատին, անկեղծ

շնորհակալություն հայտնելով և նրանց մտղթելով նոր, հրաշալի աշխատանքային հաղթանակներ՝ հանուն կոմունիզմի: (Մափահաբուքյուններ):

Գյուղատնտեսության կարիքների և նրա հետագա վերելքի նկատմամբ կուսակցության մշտական հոգատարությունը, կոլտնտեսականների, կոլտնտեսուհիների, սովխոզների բանվորների և մասնադետների անձնվեր աշխատանքը ապահովեցին Հայաստանի սոցիալիստական գյուղատնտեսության անշեղ զարգացումը:

Սակավահողության և հաճախակի երաշտների պայմաններում կարևորագույն նշանակություն ուներ ոռոգման և կիսաանապատային, աղակալած, քարքարոտ խոպան հողերի յուրացման պրոբլեմի լուծումը: Կատարված մեծ աշխատանքի շնորհիվ Հայաստանում ոռոգելի հողերի տարածությունը, 1913 թվականի համեմատությամբ, ընդարձակվել է ավելի քան չորս անգամ: Հասուկ ուշադրություն է նվիրվում խաղողի և պտղատու այգիների ընդարձակմանը, որոնք կարևոր տեղ են գրավում հանրապետության գյուղատնտեսության մեջ:

Գյուղի հաջողությունների վճռական հիմքը գյուղատնտեսության լայն մեքենայացումն էր:

Ոռոգելի հողերի ընդլայնման, մեքենայացման և էլեկտրիֆիկացման, քիմիական պարարտանյութերի կիրառման, գիտության նվաճումների արտադրության հիման վրա բարձրացել է աշխատանքի արտադրողականությունը, անշեղորեն աճում է գյուղատնտեսական մթերքների արտադրությունը: Կոլտնտեսություններն ու սովխոզները ներկայումս արտադրում են գրեթե 20 անգամ շատ խաղող, չորս անգամ շատ ծխախոտ, 8 անգամ շատ բանջարեղեն, ավելի քան 2 անգամ շատ կաթ և միս, գրեթե 5 անգամ շատ ձու, քան նախապատերազմյան 1940 թվականին:

Երկրի ժողովրդական տնտեսության մեջ մեր հանրապետությունը նշանակալի տեսակարար կշիռ ունի խաղողի, պտուղների, ծխախոտի, եթերայուղի, պահածոյի, կոնյակի, բարձրորակ գինիների արտադրությամբ:

Տարեցտարի աճում են կոլտնտեսությունների և սովխոզների եկամուտները: Փոխվել են գյուղի աշխատավորների հոգևոր կերպարն ու կենցաղը:

Ձեռք բերված հաջողությունները հուսալի հիմք են հանրապետության գյուղատնտեսության հետագա հզոր վերելքի համար: Գյուղի աշխատավորները այժմ ձեռնամուխ են եղել գյուղատնտեսության հետագա զարգացման մեծ ծրագրի իրականացմանը, որն իր լիակատար արտացոլումն է գտել ՍՍՀԿ Կենտկոմի 1970 թվականի հուլիսյան պլենումի որոշումների մեջ:

Այս տոնական օրը մենք սրտագին շնորհակալության զգացումով ենք նշում կոլտնտեսականների, սովխոզների բանվորների, գյուղատնտեսության մասնագետների ու կազմակերպիչների անձնվեր աշխատանքը:

Թույլ տվեք Հայաստանի կոմկուսի Կենտրոնական կոմիտեի, Հայկական ՍՍՀ Գեղագույն սովետի նախագահության և Մինիստրների սովետի անունից, հանրապետության բոլոր աշխատավորների անունից ջերմորեն ողջունել գյուղի փառապանծ աշխատավորներին և նրանց նոր, մեծ հաջողություններ մաղթել սոցիալիստական գյուղատնտեսության հետագա հուժկու զարգացման վերաբերյալ կուսակցության ծրագիրն իրականացնելու գործում: (Երկարատև ծափահաբուքյուններ):

Ընկերներ:

Ժողովրդի բարեկեցության բարձրացումը Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության մշտական հոգատարության առարկան է: Սոցիալ-տնտեսական արմատական վերափոխումները, Հայաստանի ժողովրդական տնտեսության հաջողությունները բարենպաստ պայմաններ են ստեղծել աշխատավորների նյութական բարեկեցության անշեղ վերելքի համար: Դա ձեռք է բերվել աղգային եկամտի աճի շնորհիվ: Աղգային եկամուտը վերջին 10 տարիներին ավելացել է 2,3 անգամ: Արագ տեմպերով են աճում հանրային սպառման ֆոնդերը:

Հանրապետությունն ունի բժշկական հիմնարկների ժամանակակից զարգացած ցանց: Ժողովրդական առողջապահության սիստեմը երաշխավորում է ժամանակին և անվճար բուժօգնություն ամբողջ բնակչությանը:

Ժողովրդի բարեկեցության բարձրացման կարևոր ցուցանիշներից են բնակարանային շինարարության արագ տեմպերը: Միայն վերջին 10 տարում ավելի քան 1,5 միլիոն քաղաքացիներ փոխադրվել են նոր բնակարաններ կամ բարելավել իրենց բնակարանային պայմանները: Ընթացիկ հնգամյակում շահագործման է հանձնվել ավելի քան 6 միլիոն քառակուսի մետր բնակտարածություն, այդ թվում՝ ավելի քան 2 միլիոն քառակուսի մետր՝ գյուղական վայրերում:

Հզոր թափ է տացել քաղաքաշինությունը: Այդ մասին են վկայում վեր խոյացած քաղաքները, մեր հանրապետության ամբողջ հոյակապ կերպարանքը:

Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանի հեքիաթային աճը վառ կերպով բնութագրում է ամբողջ Հայաստանի սոցիալիստական վերածննդի կեսդարյա էսլոպեան: Անցնելով 2700-ամյա ճանապարհ, նախասովետական Երևանը մի գավառական քաղաք էր՝ 30 հազար բնակչությամբ: Այսօր Երևանը երկրի արդյունաբերական, կուլտուրական և գիտական խոշորագույն կենտրոններից մեկն է, որտեղ ապրում է մոտավորապես 800 հազար մարդ:

Սովետական իշխանության 50 տարիները եղան հայ ժողովրդի սոցիալիստական կուլտուրայի բուռն զարգացման տարիներ: Մեր ժողովուրդը, որը ավելի քան 1.600 տարի առաջ ստեղծել է իր գիրն ու գրականությունը, որը համաշխարհային կուլտուրան հարստացրել է գրականությամբ, արվեստի, գիտական մտքի գլուխգործոցներով, դարեր շարունակ զրկված է եղել իր որդիներին և դուստրերին կրթություն տալու հնարավորությունից: Անգրագիտությունը եղել է նախասովետական Հայաստանի բնակչության մեծամասնության զառը բաժինը:

Հայաստանում կուլտուրական հեղափոխության հիմքը հանդիսացավ կրթության սովետական սիստեմը:

Ներկայումս հանրապետությունում հաջողությամբ իրականացվում է ընդհանուր միջնակարգ պարտադիր կրթությունը: Ուսուցման սիստեմի մեջ ընդգրկված է Հայկական ՍՍՀ-ի յուրաքանչյուր երրորդ քաղաքացին: Հանրապետության դպրոցներում, տեխնիկումներում և 12 բուհերում սովորում է ավելի քան 700 հազար մարդ, այսինքն՝ գրեթե այնքան, որքան եղել է Հայաստանի բնակչությունը 1920 թվականին:

Սովետական Հայաստանն ունի ժամանակակից գիտության հրատապ պրոբլեմների լուծման վրա աշխատող տաղանդավոր դիտողականների մի մեծ

բանակ: Սովետական գիտության զարգացման գործում ծանրակշիռ ավանդ է մտնում Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիան, որին գլխավորում է ականավոր գիտնական, սոցիալիստական աշխատանքի հերոս, ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումյանը: (Սափահարություններ): Հանրապետությունում կան մոտ 100 գիտահետազոտական հիմնարկներ, որոնց աշխատանքը գիտական ու ժողովրդատնտեսական կարևոր նշանակություն ունի: Հանրապետության այդ հիմնարկներում ու բուհերում արդյունավետ աշխատանք են կատարում գիտությունների 421 դոկտորներ և ավելի քան 3.000 թեկնածուներ:

Հանրապետության սահմաններից հեռու հայտնի են արդի գիտական հիմնական պրոբլեմների վերաբերյալ մեր գիտնականների ֆունդամենտալ աշխատանքները:

Սովետական իշխանության տարիներին ծաղկում ապրեցին հայ գրականությունն ու արվեստը, որոնք ժողովրդի հոգևոր աշխարհը հարստացրին սոցիալիստական հումանիզմի, ժողովուրդների բարեկամության ու եղբայրության, հետևողական ինտերնացիոնալիզմի գաղափարներով և կոմունիզմի մեծ իդեալներով:

Եղիշե Չարենցի, Մարտիրոս Սարյանի, Ալեքսանդր Թամանյանի, Արամ Խաչատրյանի և սովետահայ գրականության ու արվեստի այլ տաղանդավոր վարպետների հրաշալի գործերում վառ մարմնավորում են գտել հայ ժողովրդի ինքնատիպ մշակույթի լավագույն գծերը:

Սովետական ժողովուրդների սոցիալիստական կուլտուրաների փոխազդեցության և փոխհարստացման պրոցեսը սովետահայ գրականության և արվեստի զարգացման ու ծաղկման կարևոր պայմաններից մեկն է: Այդ կենարար պրոցեսում մեծ է ռուսական կուլտուրայի և ռուսաց լեզվի դերը: Մեծ Հոկտեմբերի լեզուն հանդիսանում է սովետական բոլոր ժողովուրդների կուլտուրական զարգացման և շփման հզոր լծակը: Նրա միջոցով մեր ժողովուրդների հոգևոր հարստությունները դառնում են սովետական և համաշխարհային հասարակայնության սնվականությունը:

Կոմունիստական կուսակցությունը և սովետական կառավարությունը ամենինչ անում են կուլտուրայի հետագա զարգացման համար:

Մենք խորապես համոզված ենք, որ մեր գիտնականները, գրողները, կոմպոզիտորները, նկարիչները, ճարտարապետները, թատրոնի և կինոյի գործիչները իրենց նոր հետազոտություններով և տաղանդավոր ստեղծագործություններով այսուհետև ևս արժանի ավանդ կներդնեն կոմունիզմի հաղթանակի համար մղվող սովետական ժողովրդի ընդհանուր պայքարում: (Սափահարություններ):

Թույլ տվեք Հայաստանի կոմկուսի Կենտրոնական կոմիտեի, Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության և Մինիստրների սովետի անունից, հանրապետության բոլոր աշխատավորների անունից մեր փառապանծ մտավորականությանը սրտանց շնորհավորել մեծ տարելիցի՝ Հայաստանի Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետության և Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության կեսդարյա հոբելյանի առթիվ և նոր հաջողություններ մաղթել նրա բեղմնավոր ու վեհ գործունեության մեջ: (Երկարառև ծափահարություններ):

Սովետական Հայաստանի նվաճումները հնարավոր դարձրին հայ ժողովրդի աշխարհով մեկ սփռված որդիների և դուստրերի՝ հայրենիք վերա-

դառնալու նվիրական երազանքի իրականացումը: Հայ դաղթականների ճակատագրի նկատմամբ Վ. Ի. Լենինի հոգատարությունը, նրա ցուցումները դրվեցին դեռևս 20-ական թվականներին սկսված հայրենադարձության հիմքում, որի շնորհիվ մեր հարյուր հազարավոր հայրենակիցներ արտասահմանյան երկրներից վերադարձան Սովետական Հայաստան:

Հայ ժողովուրդը անսահմանորեն շնորհակալ է ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեից, նրա քաղրյուրոյից և սովետական կառավարությունից՝ Սովետական Հայաստան գալ ցանկացող աշխատավոր հայերի բախտի նկատմամբ մեծ հոգատարության և ուշադրության համար: (Բուռն ծափահարություններ):

Ընկերներ:

Սովետական իշխանության տարիներին Հայաստանում տեղի ունեցած զարմանալի փոփոխությունները, նրա տնտեսական և կուլտուրական զարգացման հաջողությունները սովետական բոլոր մարդկանց բարեկեցության նկատմամբ կոմունիստական կուսակցության, նրա լենինյան Կենտրոնական կոմիտեի և սովետական կառավարության ցուցաբերած հսկայական հոգատարության արգասիքն են, հայ ժողովրդի հանդեպ նրանց հոգատարության և ուշադրության արգասիքը: (Ծափահարություններ):

Թուրլ տվեք, արտասայտելով հանրապետության բոլոր աշխատավորների զգացմունքները, ամբողջ սրտով շնորհակալություն հայտնել կոմունիստների լենինյան կուսակցությանը, մեր կուսակցության Կենտրոնական կոմիտեին և սովետական կառավարությանը այդ մեծ հոգատարության համար: (Ծափահարություններ):

Հանրապետության աշխատավորները այդ հոգատարությանը միշտ ուսատասխանել և պատասխանում են աշխատանքային նոր սխրագործություններով, իրենց շարքերն է՛լ ավելի համախմբելով կոմունիստների փառասլանծ կուսակցության և նրա Կենտրոնական կոմիտեի շուրջը: (Ծափահարություններ):

Լենինյան հոբելյանի շնորհիվ առաջացած աշխատանքային և քաղաքական խանդավառությունը հարաճուն ուժով շարունակվում է կուսակցության XXIV համագումարը արժանավայել դիմավորելու համար երկրով մեկ լայնորեն ծավալված հայրենասիրական շարժման մեջ: Հայաստանի կոմունիստները ակտիվորեն են պատրաստվում համագումարին, համաժողովրդական սոցիալիստական մրցության մեջ ընթանում բոլոր աշխատավորների ավանգարդում: Այս տոնական օրերին հանրապետության առաջավոր ձեռնարկությունների ու կառույցների շատ կոլեկտիվներ, կոլտնտեսություններ ու սովխոզներ զեկույց են տալիս մեր կուսակցության համագումարի պատվին ստանձնած սոցիալիստական բարձր պարտավորությունների կատարման մասին:

Մենք ուրախ ենք զեկույցելու Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության Կենտրոնական կոմիտեին և անձամբ Ձեզ, թանկագին Լեոնիդ Իլյիչ, որ մեր հանրապետության արդյունաբերության բանվորներն ու ինժեներատեխնիկական աշխատողները հաջողությամբ են ավարտում հնգամյակը, պլանը կատարում են բոլոր հիմնական ցուցանիշներով: (Ծափահարություններ):

Կուսակցության XXIII համագումարի դիրեկտիվներով նախատեսված արդյունաբերական արտադրանքի ծավալի բարձր աճը՝ մոտավորապես 1,8 անգամ, կկատարվի: (Երկարատև ծափահարություններ): Այս հոբելյանական տա-

րում արդյունաբերական արտադրանքի աճը հանրապետությունում կկազմի մոտավորապես 14 տոկոս: (Մավախագրություններ): Ընթացիկ հնգամյակի կարևոր նվաճումն է աշխատանքի արտադրողականության նշանակալի բարձրացումը ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերում:

Հանրապետության շինարարները ժամկետից շուտ կատարեցին հնգամյա պլանի առաջադրանքները, որոնք բխում են կուսակցության XXIII համագումարի դիրեկտիվներից: Հայաստանի ժողովրդական տնտեսության մեջ ներդրված են 1,6 անգամ շատ կապիտալ միջոցներ, քան նախորդ հինգ տարում: (Մավախագրություններ):

Հանրապետության աշխատավորները հոբելյանը նշանավորեցին ժողովրդադատնտեսական կարևոր նշանակություն ունեցող մի շարք խոշոր օբյեկտների գործարկումով:

Բրենց խնդիրները պատվով կատարեցին նաև հանրապետության գյուղատնտեսության աշխատավորները:

Զգալիորեն ավելացել է գյուղատնտեսական բոլոր մթերքների արտադրությունը, բարձրացել գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվությունը և անասնաբուծության մթերատվությունը:

Ընթացիկ տարում խաղողի, բանջարեղենի, մսի և կաթի արտադրության ու պետական գնումների ծավալը ամենաբարձրն էր՝ նախորդ բոլոր տարիների համեմատությամբ: (Մավախագրություններ):

* * *

Հայաստանի աշխատավորները հանդիսավորությամբ նշում են Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության 50-ամյա հոբելյանը, որը ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեի ղեկավարությամբ, Կենտրոնական կոմիտեի քաղբյուրոյի ամենօրյա և համակողմանի օգնության պայմաններում զաղափարական-քաղաքական և կազմակերպական աշխատանք է կատարում կոմունիստական շինարարության խնդիրները կենսագործելու ուղղությամբ: Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունը եղել է և կլինի Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության հավատարիմ, մարտական ջոկատը: (Մավախագրություններ):

Հեղափոխական հրաշալի ավանդույթներով դաստիարակված Հայաստանի կոմկուսակցությունը իր պատմության բոլոր էտապներում հետևողականորեն պայքարել է Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության գլխավոր գծի կենսագործման համար: (Մավախագրություններ):

Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունը աշխատավորներին դաստիարակում է Վ. Ի. Լենինի անմահ գործին, սոցիալիստական հայրենիքին անսահման նվիրվածության ոգով: ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեի ղեկավարությամբ նա միշտ եղել է և կլինի պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի, ու սովետական ժողովուրդների սրբազան բարեկամության հետևողական ջատագովը:

130 հազար անգամ միավորող Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունը իր կեսդարյա հոբելյանը դիմավորում է քաղաքականապես ու կազմակերպորեն է՛լ ավելի ամրապնդված, ինչպես երբեք, սերտորեն համախմբված ՍՄԿԿ լենինյան Կենտրոնական կոմիտեի շուրջը:

Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության Կենտրոնական,

կոմիտեն կարող է վստահ լինել, որ Հայաստանի կոմկուսը, բանվոր դասակարգը, կոլտնտեսային գյուղացիությունը, մտավորականությունը ամեն ինչ կանեն կոմունիստական շինարարության խնդիրները հաջողությամբ իրականացնելու, ՍՄԿԿ Կենտկոմի բոլոր որոշումներն ու դիրեկտիվները կենսագործելու համար:

Տնտեսական և կուլտուրական շինարարության կարևորագույն խնդիրների լուծմանն ավելի ու ավելի ակտիվորեն են մասնակցում աշխատավորների ղեկավարողների սովետները:

Հայաստանի արհմիությունները, որոնք միավորում են ավելի քան 850 հազար մարդ, բանվորներին ու ծառայողներին մոբիլիզացնում են հաջողությամբ իրականացնելու կուսակցության կարևոր կանխագծումները: Կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությամբ նրանք իրոք իրենց դրսևորում են որպես կառավարման և տնտեսավարման դպրոց, կոմունիզմի դպրոց: (Մափահաբարձրություններ):

Հանրապետության կոմերիտմիությունը կուսակցության հուսալի օգնականն է: Մենք բարձր ենք գնահատում երիտասարդության հայրենասիրական աշխատանքը և նրա մեծ ավանդը հանրապետության տնտեսական ու կուլտուրական աճի գործում:

Ընկերներ, Մեծ են Սովետական Հայաստանի կեսդարյա ուղու արդյունքները, որոնք նա ձեռք է բերել Հոկտեմբերի անսպարտելի գրոշի ներքո:

Հայկական հինավուրց երկրում իսկական հրաշք է կատարվել: Տառապյալ ժողովուրդը, որի համար դեռ 50 տարի առաջ իմպերիալիստական փտած աշխարհի «մարգարեները» գուշակում էին լիակատար անհետացում պատմության թատերաբեմից, այսօր կանգնել է սոցիալիզմի աշխարհը կերտող ժողովուրդների շարքում և ամբողջ մարդկությանը պարզում է իր պատմական հաղթանակների գրոշը, որ նա անվանում է մեկ, բայց ծանրակշիռ բառով՝ վերածնունդ: (Բուռն ծափահաբարձրություններ):

Հայ ժողովուրդը խորապես գիտակցում է, որ իր ձեռք բերած պատմական հաջողությունները անխղճիորեն կապված են սովետների մեծ երկրի եղբայրական բոլոր ժողովուրդների և առաջին հերթին ողու մեծ ժողովրդի ամենօրյա օգնության հետ: (Մափահաբարձրություններ):

Ռուս ժողովրդի, մեր երկրի մյուս բոլոր եղբայրական ժողովուրդների հետ հայ ժողովուրդը վստահորեն ընթանում է մեծ լենինի նշած ուղիով:

Հայ ժողովուրդը իր վերածննդով պարտական է կոմունիստների մեծ կուսակցությանը՝ մեր բոլոր հաղթանակների ոգեշնչողին ու կազմակերպչին: (Բուռն ծափահաբարձրություններ):

Կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությամբ մեր երկրի ժողովուրդները գրոհեցին հին աշխարհի ամրոցների վրա: Կուսակցության ղեկավարությամբ նրանք Հոկտեմբերի հաղթական դրոշը տարան Հայրենական մեծ պատերազմի բոցերի միջով: Հարազատ կոմունիստական կուսակցության փորձված ղեկավարությամբ սովետական ժողովուրդները կառուցեցին սոցիալիզմը, համարձակորեն գնում են գալիքին ընդառաջ, վստահ՝ կոմունիզմի լիակատար հաղթանակին: (Մափահաբարձրություններ):

Մեր ժողովուրդը գիտե, որ ճիշտ ուղիով ղեպի կոմունիզմի նվիրական ամիսները ընթացող սովետական հզոր նավի ղեկի մոտ կանգնած է պայքարում կոփված, փորձով իմաստնացած նավավարը՝ հարազատ կոմունիս-

տական կուսակցության լենինյան Կենտրոնական կոմիտեն: (Մափահաբուրյուններ):

Հայաստանի աշխատավորները, հայ ժողովուրդը, ինչպես որ մեր երկրի բոլոր ժողովուրդները, միահամուռ պաշտպանում են Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության լենինյան Կենտրոնական կոմիտեի արտաքին քաղաքականությունը:

Հայաստանի աշխատավորները անարգանքի սյունին են դառնում Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների ագրեսորներին, որոնք հանցավոր պատերազմ են մղում Հնդկաչինում: Նրանք վճռականորեն հանդես են գալիս Մերձավոր Արևելքում իմպերիալիստական մեքենայությունների դեմ:

Մենք հպարտանում ենք մեր կուսակցության Կենտրոնական կոմիտեի իմաստուն քաղաքականությամբ, որի նպատակն է է՛լ ավելի ամրապնդել սոցիալիստական համագործակցությունը, միջազգային կոմունիստական շարժման շարքերի միասնությունը, համախմբել սոցիալիզմի և առաջադիմական բոլոր ուժերը՝ իմպերիալիզմի դեմ մղվող պայքարում:

Ընկերներ՝

Արդեն 50 տարի է, ինչ մեր մեծ հայրենիքի ամենահարավային սահմաններում, ալեհօր Արարատի ստորոտին, վերածնված հայ ժողովուրդը կառուցում է իր նոր, երջանիկ կյանքը: Դարեր կանցնեն, բայց սերունդները բարի կհիշեն վերածնված Հայաստանի առաջին կառուցողների գործերը, որոնք դրեցին իրենց ժողովրդի աղատության ու երջանկության գրանիտ հիմքը:

Լենինի կրկնակի շքանշանակիր Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետության աշխատավորները իրենց վերածննդի պատմության երկրորդ հիսնամյակն են թևակոխում վստահ իրենց պայծառ ապագային, լի ուժերով ու եռանդով, սերտորեն համախմբված մեր դարաշրջանի միտքը, պատիվն ու խիղճն իր մեջ մարմնավորած Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության շուրջը, նրա մարտական շտաբի՝ լենինյան Կենտրոնական կոմիտեի շուրջը: (Մափահաբուրյուններ):

Հանրագումարի բերելով անցած ուղու արդյունքները, մեր հանրապետության կոմունիստները, աշխատավորները բարձր պատասխանատվության զգացումով են գիտակցում այն խնդիրների վեհությունն ու բարդությունը, որոնք պետք է լուծվեն: Նրանք համարձակորեն են նայում առաջ, և նրանց հայացքի առջև բացվում է Սովետական Հայաստանի գալիքի հոյակապ հեռանկարը՝ նրա նոր քաղաքներն ու գյուղերը, գործարաններն ու ֆաբրիկաները, էլեկտրակայաններն ու ջրանցքները, ծաղկուն դաշտերն ու այգիները:

Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությամբ հայ ժողովուրդը պատրաստ է աշխատանքային նոր սխրանքների, նույն մեծագործությունների՝ ի փառս սոցիալիստական մեր հայրենիքի:

Թո՛ղ կոմունիզմի արևը շողա Հայաստանի հինավուրց հողի վրա: (Մափահաբուրյուններ):

Կեցցե՛ Սովետական Սոցիալիստական Հայաստանը: (Մափահաբուրյուններ):

Կեցցե՛ Հայաստանի կոմունիստական կուսակցությունը: (Մափահաբուրյուններ):

Փառք մեր մեծ հայրենիքին՝ Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությանը: (Բնուն ծափահարություններ):

Փառք Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցությանը՝ ժողովուրդների բարեկամության ու հրշանկության դրոշակակրին: (Բնուն, երկափառն ծափահարություններ: Բոլորը ուսփ են կանգնում):